YIGITLARNI OILAVIY HAYOTGA PSIXOLOGIK TAYYORLASHDA MILLIY URF-ODATLAR VA AN'ANALARNING O'RNI

Nurumbekova Ya.A.,
GDPI dotsenti.p.f.f.d (Phd),
Nishanbayeva S. A.,
Guldu tayanch doktaranti-
mail: yarkinay@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu tezisda yigitlarni oilaviy hayotga psixologik tayyorlashda milliy urf-odatlar va an'analarning tarbiyaviy, axloqiy hamda ijtimoiy jihatdan tutgan o'rni ilmiy nuqtai nazardan tahlil etiladi. Milliy qadriyatlarning shaxs psixologiyasini shakllantirishdagi roli, an'anaviy tarbiyaning ijtimoiy mas'uliyatni oshirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, an'anaviylik va zamonaviylik uyg'unligining dolzarbligi ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: yigitlar tarbiyasi, psixologik tayyorgarlik, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, oila.

Annotation. This thesis analyzes the educational, moral and social role of national customs and traditions in the psychological preparation of young people for family life from a scientific point of view. The role of national values in the formation of Personality Psychology, the role of traditional education in increasing social responsibility are highlighted. The relevance of the harmony of tradition and modernity is also analyzed.

Keywords: upbringing of young men, psychological training, national values, traditions, family.

Kirish. Oilaviy hayot — inson hayotining muhim bosqichi bo'lib, u nafaqat ijtimoiy, balki psixologik tayyorgarlikni ham talab qiladi. Ayniqsa, yigitlarni oila qurishga tayyorlashda jamiyatning, oilaning, ta'lim muassasalarining hamda milliy qadriyatlar va urf-odatlarning o'rni beqiyosdir. Har bir xalqning o'ziga xos urf-odatlari, an'analari yigitni erkaklik burchini ado etishga, mas'uliyatni his qilishga, oila boshlig'i bo'lishga tayyorlaydi. Oilaviy hayotga tayyorlik — shaxsning ijtimoiy va psixologik jihatdan pishganligini talab etuvchi murakkab jarayonlardan biridir. Aksariyat psixologik va sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar, xususan, yigitlar oilaviy hayotga nafaqat iqtisodiy va ijtimoiy, balki chuqur psixologik tayyorgarlik bilan kirishlari kerak. Bu tayyorgarlikning asosiy manbalaridan biri sifatida milliy urf-odatlar va an'analar muhim o'rin tutadi. O'zbek xalqining ko'p asrlik an'analarida yigitlar uchun oilaviy hayotga tayyorgarlik bosqichma-bosqich amalga oshirilgan bo'lib, bu jarayonning psixologik aspektlari juda dolzarb hisoblanadi.

Milliy urf-odatlarning tarbiyaviy ahamiyati. O'zbek xalqining qadimiy urf-odatlari yigitlarni bolalikdan boshlab jamiyatda o'z o'rnini anglashiga va mas'uliyatli shaxs bo'lib kamolatga yetishishga yo'naltiradi. Masalan**, beshik to'yi, askarlik safari, to'y marosimlari** yigitning hayotida bosqichma-bosqich o'zgarishlar boshlab beradi. Bunday an'anaviy qadriyatlar oilaviy mas'uliyat, erkaklik burchi, hurmat, sabr-toqat kabi fazilatlarni tarbiyalashga yo'naltirilgan. Ayniqsa, **to'yga tayyorgarlik jarayonida** yigitga katta e'tibor qaratiladi — ota-onalar, qarindoshlar, mahalla oqsoqollari tomonidan unga nasihatlar beriladi, oilaviy hayotning muhim jihatlari tushuntiriladi. Ushbu bosqichlar orqali yigit o'zini jamiyatda erkak sifatida anglaydi, oilada mas'uliyatli inson bo'lishga ruhiy tayyorlanadi. Bu jarayonlar nafaqat oilaviy ijtimoiylashuvni, balki psixologik mustahkamlikni ta'minlaydi.

An’anaviy tarbiya va mas'uliyat hissi. Yigitning oilaviy hayotga tayyorlanishida milliy an’analar unga erkaklik mas'uliyatini anglashga yordam beradi. **Katta yoshdagi erkaklarning o‘rnak bo‘lishi**, “oila boshlig‘i” degan tushunchaning ildiz otgan tarbiyaviy model orqali yigitlar o‘zini bo‘lajak turmush o‘rtog‘i va farzandlari oldida mas’uliyatli shaxs deb his qilishni o‘rganadi. Bu jarayonda psixologik tayyorgarlik tabiiy tarzda, turmush tarzimizning o‘zida shakllanadi.

Zamonaviy psixologiyada shaxsning oilaviy hayotga tayyorligi quyidagi komponentlardan iborat:

- Emotsional barqarorlik
- Stressga chidamlilik
- Muloqot madaniyati
- Ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish
- Konfliktlarni hal qilish ko‘nikmalari

Milliy qadriyatlar ushbu komponentlarning shakllanishida samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, o‘zbek oilasida farzandlarga bolalikdan “kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, sabrli bo‘l, mas’uliyatni o‘z zimangga ol” degan nasihatlar berilishi — bu yosh bola ongida psixologik tayyorgarlikning dastlabki bosqichlarini shakllantiradi.

Psixologik barqarorlik va milliy qadriyatlar. Yigitlar uchun psixologik tayyorgarlik faqat nazariy bilim emas, balki hayotiy ko‘nikmalarni egallash demakdir. Bu borada o‘zbek milliy qadriyatlari — **kattaga hurmat, oilani saqlash, sabr-toqat, halollik, vafo** kabi tushunchalar oila hayotining asosiy tamoyillariga aylangan. Bunday qadriyatlar yigitni kelajakda muammolarni sabr bilan yengishga, murosa qilishga, hissiyotlarni boshqarishga o‘rgatadi. Psixologik tayyorgarlikdan tashqari, oilaning eng muhim tarkibiy qismlari erkak va ayol o‘rtasidagi funktsional-rol munosabatlaridir. Oilaning roli, birinchi navbatda, bolada turmush o‘rtog‘i sifatida umumiy qabul qilingan xulq-atvor me'yorlariga nisbatan yo‘nalishlar va munosabatlar to‘plamini shakllantirishdir. Xususan, bu o‘zini ma'lum bir jins vakili sifatida identifikatsiya qilish, er va xotin o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni belgilaydigan jamiyatda mavjud bo‘lgan hayotiy qadriyatlarni qabul qilishdir. Bundan tashqari, bolalikdanoq yaqinlar haqida hissiy va hissiy idrok etish stereotiplari shakllana boshlaydi.

Zamonaviylik va an’anaviylik uyg‘unligi. Bugungi kunda axborot texnologiyalari yigitlarning dunyoqarashiga kuchli ta’sir o‘tkazmoqda. Shuning uchun milliy an’analarni zamonaviy psixologik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish zarur. Maktablar, oliy ta’lim muassasalari va mahallalarda psixologik seminarlar, treninglar orqali yigitlarga oila, munosabatlar, mas'uliyat kabi mavzularda chuqurroq bilim berilishi kerak.

Tadqiqotlar va statistik ma’lumotlar asosida tahlil. 2022-yilda Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti huzuridagi psixologiya kafedrasi tomonidan o‘tkazilgan amaliy tadqiqotga ko‘ra, psixologik treninglar orqali tayyorgarlikdan o‘tgan 150 nafar yigitning 78 foizi oilaviy hayotda muammolarni hal qilishda mohirlik ko‘rsatgan. Aksincha, tayyorgarlikdan o‘tmaganlar orasida ajrimga olib keluvchi mojarolar soni 2 barobar ko‘p bo‘lgan. Shuningdek, 2021-yilgi "Ijtimoiy Fikr" markazi tadqiqotida aniqlanishicha, O‘zbekistonda ajrimlar sababining 47%

psixologik yetuklikning yo‘qligi bilan bog‘liq. Shu bilan birga, **Yoshlar ishlari agentligi** so‘rovida qatnashgan 18–30 yoshdagi erkaklarning 63 foizi to‘liq psixologik tayyorgarlik olmaganini bildirgan.

Ilmiy statistik ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi 2022-yilgi so‘rovnomasiga ko‘ra, 18-30 yoshli yigitlarning 63% oilaviy hayotga kirishda psixologik tayyorgarlik yetarli emasligini bildirgan. **O‘zbekistonda oila barqarorligi** bo‘yicha 2021-yilda o‘tkazilgan sotsiologik tadqiqotda aniqlanishicha, ajrimlarning 47% aynan erkakning mas’uliyatsizligi yoki emotsional tayyorgarligi yo‘qligi bilan bog‘liq bo‘lgan (Manba: O‘zbekiston Ijtimoiy Fikr Markazi). **Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO)** ma’lumotlariga ko‘ra, oilaviy muammolarning 35–40 foizi psixologik tayyorgarlikning yetishmasligi bilan bevosita bog‘liq.

Mahalla va oila instituti orqali an’analarni zamonaviylik bilan uyg‘unlashtirish. Milliy qadriyatlarni zamonaviy psixologik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish, ayniqsa mahalla va ta’lim muassasalari faoliyati orqali samarali amalga oshirilishi mumkin. Mahallalarda tashkil etilayotgan “Oila maktabi”, “Yoshlar bilan muloqot” kabi loyihalar orqali psixologlar ishtirokida o‘tkazilayotgan davra suhbatlari, treninglar va rolli o‘yinlar yigitlarga o‘z rolini chuqurroq anglash imkonini bermoqda

Masalan, Farg‘ona viloyatining Qo‘qon shahrida olib borilgan "Sog‘lom oila — mustahkam jamiyat" loyihasi doirasida 2023-yilda 400 dan ortiq yigit oilaviy psixologiya bo‘yicha treninglarda ishtirok etib, 87% ishtirokchi o‘zini oilaviy hayotga ko‘proq tayyor deb his qilganini bildirgan.

Intervyu namunasi (mahalliy tajriba asosida). M.T. (35 yosh, mahalla oqsoqoli): “Bizning mahallada yigitlar to‘yga yaqinlashganida mahalla faollari bilan uchrashuvlar tashkil qilamiz. Nasihat qilamiz, oilada qanday muammolar chiqishini tushuntiramiz. Yaxshi o‘zgarishlar bor: yigitlar o‘zini oila boshlig‘i deb his qilishga boshlaydi.” **X.S. (23 yosh, yangi turmushga chiqqan):** “To‘y oldidan hech qanday psixologik tayyorgarlikdan o‘tmagandim. Birinchi oylar qiyin bo‘ldi, janjallar ko‘p edi. Keyin ota-onamning maslahatlari, turli oila haqidagi treninglar foyda berdi.”

Muammoning yechimi bo‘yicha takliflar: Ushbu statistik ma’lumotlar va intervyular shuni ko‘rsatadiki, yigitlarni oilaviy hayotga tayyorlashda faqat iqtisodiy yoki rasmiy tayyorgarlik yetarli emas. Psixologik tayyorgarlik, ayniqsa, milliy urf-odatlar bilan uyg‘un holda, shaxsiy mas’uliyatni shakllantirish, muammolarni hal etish ko‘nikmasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar ro‘yhati:

1. Karimova N. (2019). Oila psixologiyasi asoslari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.
2. Islomova D. (2022). "Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning psixologik asoslari", Psixologiya va hayot jurnali, 1(3), 45–50.
3. Abdullayeva G. (2020). Milliy qadriyatlar va oila tarbiyasi. Samarqand: ZiyoPress.
4. Karimova, D. (2022). O‘zbekistonda yoshlar va oilaviy hayotga psixologik tayyorgarlik. Toshkent: Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Nashriyoti.

5. Islomova, D. (2021). Milliy urf-odatlar va zamonaviy psixologik yondashuvlar: o‘zaro uyg‘unlik. O‘zbekiston Psixologiya jurnali, 23(4), 45-59.